

УДК 332.142.2

Н. І. Верхоглядова,
 д. е. н., професор, проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи,
 ДВНЗ "ПДАБА", м. Дніпропетровськ
 О. Б. Письменна,
 ст. викладач кафедри економіки підприємства,
 ОКВНЗ "Інститут підприємництва "Стратегія"

КЛАСИФІКАЦІЯ РЕСУРСІВ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯМ

N. Verhoglyadova,
 Dr. Sc. (Econ.), Prof., the provost on scientific
 and pedagogical work of Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture, Dnipropetrovsk
 O. Pismennaya,
 Senior Lecturer, Institute of Entrepreneurship "Strategy", Zhovti Vody

RESOURCES CLASSIFICATION AND ITS IMPORTANCE FOR RESOURCES MANAGEMENT

У статті наведено результати теоретичних досліджень методичного підходу до визначення поняття ресурсів та запропонована їх класифікація.

To the article the results of theoretical and practical researches of the methodical going are driven near determination resources.

Ключові слова: ресурси, ресурсозбереження, виробничий підхід, структурний підхід майновий підхід, комплексний підхід, класифікація.

Key words: resources, resources conservation, manufacturing approach, structural approach, integrated approach, classification.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах господарювання підприємства різних галузей національного господарства змушені функціонувати та розвиватися в умовах ресурсних обмежень, які можуть бути викликані як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. Все це знаходить відбиток на діяльності не лише окремих суб'єктів господарювання, але й галузей в цілому.

Україна, займаючи територію 603,7 тис. км², що становить близько 0,4 % світової поверхні, є однією із найбільш багатих на корисні копалини країн [1]. Із її надр вилучається близько 5 % світового видобутку корисних копалин. Майже 48 % промислового потенціалу України пов'язано з видобутком, переробкою та використанням мінеральних ресурсів, що фактично, збігається з такими ж показниками Росії, Казахстану та ряду інших країн [1].

Разом з тим слід відзначити, що як в усьому світі, так і на Україні в останні роки щодня виробляється більше товарів і послуг ніж за весь 1900 рік. Це свідчить про великий обсяг споживання ресурсів, необхідних для здійснення процесу промислового виробництва. Але ефективність такого процесу є надзвичайно низькою.

За оцінками експертів більш ніж 97—99 % усіх ресурсів, що використовуються, ідуть у відходи, потрапляючи в навколишнє середовище та створюючи значне техногенне навантаження [2].

У зв'язку з цим, на думку економістів, першочерговим завданням подальшого розвитку національного господарства є перехід економіки на концепцію ресурсозбереження.

Обмеженість ресурсів є причиною виникнення необхідності застосування ресурсозбереження на підприємствах різних галузей національного господарства та вдосконалення процесу управління ним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В сучасній економічній літературі є значний доробок наукових праць, в яких досліджуються поняття ресурсів, а саме Ю.П. Майданевич, М.І. Беляєв, І.Г. Беєрежною, В.Н.Маргелов, Г.А.Петров, В.І. Семенов, В.П. Пантелєєва, Я.С. Ларіна, С.В. Мочерний, О.А. Устенко, С.І. Юрій та інші. Результати їх досліджень охоплюють широке коло зазначеної проблеми.

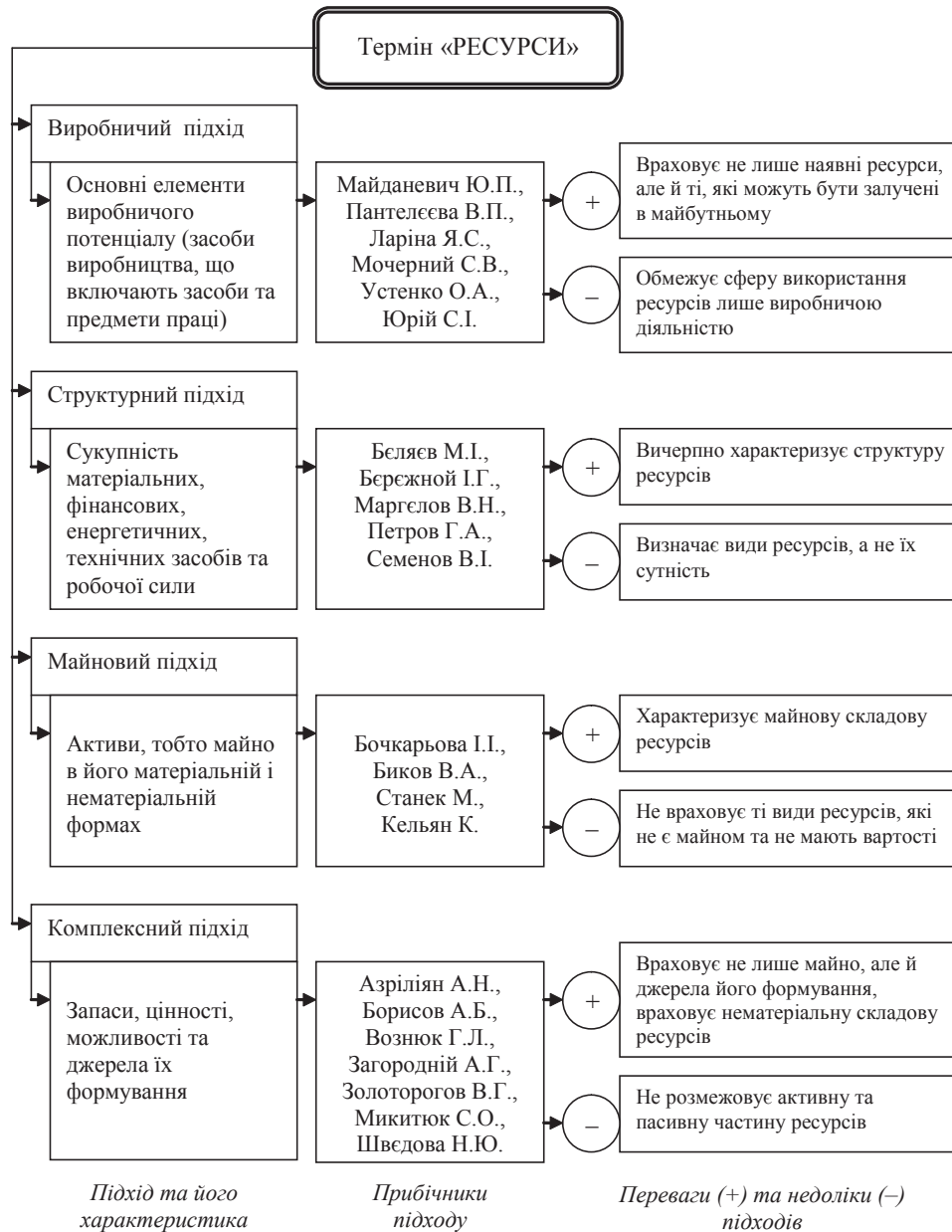

Рис. 1. Підходи до визначення сутності терміна "ресурси"

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є поглиблення та аналіз теоретико-методичних аспектів трактування поняття ресурси та їх класифікації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розпочинати дослідження сутності терміна "ресурсозбереження" доцільно з вивчення сутності терміна "ресурси" [3]. О.І.Апаршина стверджує, що саме цей термін є основним у трактуванні поняття "ресурсозбереження" [4, с. 157]. Він походить від франц. — ressource та означає допоміжний засіб, грошові кошти, цінності, запаси, можливості, джерела коштів, доходів [5, с. 1013].

Досить докладно сутність терміна "ресурси" розглянуто в роботі Предеїна А.М. [6]. На базі його досліджень нами було побудовано схему (рис. 1), на якій представлено основні підходи до трактування сутності цього поняття.

У рамках виробничого підходу ресурси можна визначити як основні елементи виробничого потенціалу, тобто засоби виробництва, що включають до свого складу засоби праці та предмети праці, взаємодія яких і дозволяє створити певне суспільно-корисне благо (продукцію). До прибічників виробничого підходу можна віднести таких науковців, як Майданевич Ю.П., Пантелєєва В.П. [7, с. 166—167], Ларіна Я.С., Мочерний С.В., Устенко О.А., Юрій С.І. [8, с. 463].

З трактовки сутності терміна "ресурси" за виробничим підходом випливає, що даний підхід враховує не лише наявні ресурси, але й ті, які можуть бути залучені в майбутньому. Тобто з точки зору даного підходу термін "ресурси" набуває актуально-потенційного відтінку. Водночас виробничий підхід обмежує сферу застосування ресурсів виключно виробничою діяльністю, що, на наш погляд, не припустимо.

Відповідно до структурного підходу термін "ресурси" характеризується як сукупність матеріальних, фі-

Рис. 2. Класифікація ресурсів національного господарства

нансових, енергетичних, технічних засобів та робочої сили. Тобто прибічники цього підходу, а саме: Беляєв М.І., Березной І.Г., Маргелов В.Н., Петров Г.А., Семенов В.І. [9, с. 86] розглядають термін "ресурси", здійснюючи їх декомпозицію на складові частини, що дозволяє охарактеризувати структуру ресурсів та визначити елементи, що входять до їх складу. Водночас, даний підхід скоріше сприяє визначенню видів ресурсів, а не розумінню сутності цього поняття.

За майновим підходом, прибічниками якого є Бочкарьова І.І. [10, с. 223], Биков В.А., Станек М., Кельян К., термін "ресурси" слід визначати як сукупність активів, тобто майна в його матеріальній і нематеріальній формах. Таке визначення дає вичерпну характеристику майновій складовій ресурсів, тобто тій їх частині, яка є майном та має свою вартість. Водночас деякі ресурси можуть не мати вартості на даний момент. Тому неприпустимим є неврахування

тих видів ресурсів, які не є майном, а отже не мають вартості.

На наш погляд, найбільш повним є комплексний підхід до визначення сутності терміна "ресурси". За цим підходом, представниками якого є Азріліян А.Н. [11, с. 894], Борисов А.Б. [12, с. 382], Вознюк Г.Л., Загородній А.Г. [13, с. 783], Золоторогов В.Г., Микитюк С.О., Шведова Н.Ю., ресурси — це запаси, цінності можливості та джерела їх формування. Дійсно, запаси є основною складовою — матеріальною частиною ресурсів. Цінності розширюють коло ресурсів нематеріальними складовими. Можливості характеризують ті нематеріальні складові ресурсів, які на даний момент не є цінними, але можуть бути потенційно залученими, а отже, впливають на діяльність суб'єкта господарювання як в теперішньому, так і в майбутньому. Деяко дискусійним видається віднесення до ресурсів джерел їх формування.

Однак цей недолік можна усунути розмежувавши активну та пасивну частини ресурсів.

Отже, в загальному розумінні ресурси представляють собою сукупність елементів, які можуть бути використаними людиною для життєдіяльності та залученими в процес праці для виробництва різноманітних споживчих вартостей. Ресурси в економіці — це реальні потоки й запаси всіх видів чинників, використовуваних суспільством

У сучасній економічній літературі існують різні підходи до класифікації ресурсів. Так, Закаблук Г.О. [14, с. 89] стверджує, що ресурси класифікують за такими ознаками: за походженням; за характером використання; за виробництвом; за способом відтворення. Апаршина О.І. підкреслює, що існує багато різних класифікацій ресурсів [4] та відзначає, що вони можуть бути розглянуті: за фізичним змістом, за призначенням у процесі виробництва, за ступенем використання у виробничому процесі. В своїй роботі Лопатніков Л.І. [15] розглядає ресурси як сукупність природних, виробничо-технічних, організаційних, та соціальних факторів. Найбільш поширеною є класифікація ресурсів за фізичним змістом, що передбачає їх поділ на чотири основні види ресурсів: матеріальні, людські, фінансові та інформаційні [3, 16]. За думкою інших авторів [17], ресурси складаються з наступних компонентів: технічні, технологічні, трудові, територіальні, інформаційні, організаційні та фінансові ресурси.

Систематизація поглядів різних науковців стосовно видів ресурсів дозволило сформувати класифікацію ресурсів національного господарства (рис. 2).

1. За походженням виділяють первинні та вторинні ресурси. До первинних ресурсів відносять ті, що створені природою, а до вторинних — ресурси, які створені працею людини.

2. За вичерпністю всі ресурси можна розподілити на вичерпні та невичерпні. Вичерпними є такі ресурси, які при їх видобутку і використанні не відтворюються природою або відновлюються в терміни, значно більші у порівнянні із швидкістю їхнього використання. Ресурси, існування яких необмежене часом, називаються невичерпними. При будь-якому інтенсивному споживанні їх кількість не зменшується, або зменшується настільки мало, що ця величина на практиці ігнорується.

3. За рівнем вивченості розрізняють прогнозні, виявлені та вивчені ресурси.

4. За доступністю до використання ресурси можна розділити на доступні, резервні та недоступні.

5. За характером використання виділяють ресурси одно-цільового та багатоцільового призначення.

6. За способами використання виділяють споживані ресурси (повністю споживаються в ході їхнього використання, втрачаючи свою матеріально-речову форму), застосовувані (можуть використовуватися протягом тривалого часу, не змінюючи своєї матеріально-речової форми).

7. За можливістю залучення до господарського обігу природні ресурси можна поділити на дійсні (реальні) та можливі (потенційні). Реальні ресурси — ті ресурси, які в даний час використовуються. Потенційні ресурси хоча й наявні, але не використовуються внаслідок певних причин (недостатнього

рівня розвитку техніки, недосконалості технології або економічної неефективності). Нерідко існування таких ресурсів має прогнозний і навіть імовірний характер.

8. За фізичним змістом пропонуємо виділяти матеріальні, технічні, трудові, фінансові та інформаційні ресурси.

9. Цікавою є класифікація ресурсів, запропонована Волковою С.В. [18], яка розрізняє ресурси-активи та ресурси-пасиви. До ресурсів-активів вона відносить необоротні та оборотні активи, а до ресурсів-пасивів — власні, довгострокові та короткострокові залучені джерела їх формування.

10. Залежно від здатності до відтворення у природі ресурси поділяють на відтворювані та невідтворювані. До відтворюваних ресурсів належать ті, що можуть відтворюватися в природних процесах і підтримуватися у деякій постійній кількості, визначеній рівнем їх щорічного відтворення і споживання. До невідтворюваних ресурсів належать такі, використання яких можливе тільки один раз, і воно неминуче призводить до виснаження їх запасів. Поповнення цих запасів неможливе, оскільки відсутні умови, в яких вони виникли, або відбувається дуже повільно. На наш погляд, доцільно виділити проміжний вид ресурсів, а саме частково відтворювані, тобто такі, що можуть відтворюватися у природі, але темпи їх відтворення є нижчими за обсяги їх щорічного використання.

11. За поновлюваністю всі ресурси поділяють на поновлювані, частково поновлювані та не поновлювані. Поновлювані ресурси — ті, що відновлюються після їхнього використання та поновлення яких залежить від тривалості їх життєвого циклу. Частково поновлюваними є ресурси, темпи поновлення яких значно відстають від темпів експлуатації.

12. За рівнем дефіцитності виділяють недефіцитні, дефіцитні та високо дефіцитні ресурси.

Слід відзначити, що з огляду на предмет нашого дослідження десята, одинадцята та дванадцята класифікаційні ознаки є найбільш значимими з усіх перерахованих вище, адже саме на їх основі відбувається віднесення ресурсів до одного з різновидів за останньою ключовою ознакою, якою є розподіл ресурсів за потребою у ресурсозбереженні. За цією ознакою пропонуємо виділяти ресурси з дуже низькою, низькою, середньою, високою та надзвичайно високою потребою у ресурсозбереженні. На основі цієї класифікації розставляють пріоритети серед ресурсів до застосування ресурсозбереження.

ВИСНОВКИ

З урахуванням проаналізованих підходів до трактування терміна "ресурси" підсумуємо, що ресурси представляють собою сукупність елементів, які можуть бути використаними людиною для життєдіяльності та залученими в процес праці для виробництва різноманітних споживчих вартостей. Запропонована класифікація ресурсів дає змогу встановити зв'язок між цілями ресурсозбереження та необхідними для їх досягнення ресурсами шляхом реалізації визначених на базі науково доведених фактів завдань, заходів, дій та конкретних процедур.

Література:

1. Гавриленко Н.М. Минеральные ресурсы Украины. Современные проблемы и факторы развития минерально-сырьевого комплекса Украины / Н.М. Гавриленко, Е.А. Кулиш, А.И. Зарицкий, В.С. Мищенко. — Киев: Изд. Госкомгеологии Украины, 1993. — 122 с.
2. Руденко Л.Г. Природно-ресурсний потенціал економічного зростання / Л.Г. Руденко, С.А. Лісовський / Вісник НАН України. — 2001. — № 4. — С. 20—32.
3. ДСТУ 3051-95 (ГОСТ 30166-95) Ресурсозбереження. Основні положення. Чинний від 1997.01.01. — К.: Держстандарт України, 1996. — 15 с.
4. Апаршина О.І. Методологічні підходи до трактування поняття "ресурсозбереження" / О.І. Апаршина / Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць ПДТУ у трьох томах- Маріуполь, 2011. — Т. 1. — С. 156—163.
5. Большой энциклопедический словарь / Под ред. А.М. Прохорова. — изд. 2-е, перераб. и доп. — М.: научное издательство "Большая российская энциклопедия", 1997. — 1454 с.
6. Предеїн А.М. Роль ресурсів у стратегічному управлінні підприємствами / А.М. Предеїн // Бізнесінформ. — 2012. — № 9. — С. 318—325.
7. Майданевич Ю.П. Визначення активів підприємства та їх класифікація / Ю.П. Майданевич // Вісник ЖГП. — 2002. — № 20. — С. 166—169.
8. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник [У двох томах] / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій. — Т. 1. — Львів: Світ, 2005. — 616 с.
9. Организация производства и обслуживания на предприятиях общественного питания. Учебник для техн. фак. торг. вузов / И.Г. Бережной, В.Н. Маргелов, Г.А. Петров, В.И. Семенов, М.И. Беляев. — 2-е изд. переработ. и доп. — М.: Экономика, 1980. — 296 с.
10. Бочкарева И.И. Бухгалтерский учет: учебник / Под ред. Я.В. Соколова / И.И. Бочкарева, В.А. Быков и др. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. — 768 с.
11. Азрилиян А.Н. Большой бухгалтерский словарь / А.Н. Азрилиян. — М.: Институт новой экономики, 1999. — 574 с.
12. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. — М.: Книжный мир, 2001. — 895 с.
13. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. — К.: Знання, 2007. — 1072 с.
14. Закаблук Г.О. Теоретичні аспекти соціально-економічного розвитку трудових ресурсів / Г.О. Закаблук / Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. — 2014. — №2. — С.86—93.
15. Лопатников Л.И. Экономико-математический словарь: Словарь современной экономической науки. 5-е изд. перераб. и доп. / Л.И. Лопатников. — М.: Дело, 2003. — 520 с.
16. Пономаренко В.С. Стратегія управління підприємством / В.С. Пономаренко. — Х.: Основа, 1999. — 620 с.
17. Ансофф И. Статистическое управление / И. Ансофф. — М.: Экономика, 1989. — 519 с.
18. Волкова С.В. Инновационно-инвестиционное обеспечение ресурсосбережения в промышленности: дис. канд. эконом. наук: 08.00.05. — Белгород: БГТУ, 2010. — 189 с.

References:

1. Havrylenko, N.M. Kulysh, E.A. Zarytskyj, A.Y. and Myschenko, V.S. (1993), Myneral'nye resursy Ukrainy. Sovremennyye problemyy faktory razvytyia myneral'no-syr'evoho kompleksa Ukrainy [Mineral resources of Ukraine. Modern problems and factors of development the mineral resource complex Ukraine], Yzd.Hoskomheolohyy Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
 2. Rudenko, L.H. and Lisov's'kyj, S.A. (2001), "Natural resource potential of economic growth", Visnyk NAN Ukrainy, vol.4, pp. 20—32.
 3. Derzhstandart Ukrainy (1996), DSTU 3051-95 Resursozberezhennia. Osnovni polozhennia [GOST 3051-95 Resource. The main provisions], Derzhstandart Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
 4. Aparshyna, O. I. (2011), "Methodological approaches to the interpretation of the term "resource", Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noi vlasnosti, vol. 1, pp. 156—163.
 5. Prokhorov, A. M. (1997), Bol'shoj zntsyklopedycheskyj slovar' [Great Encyclopedic Dictionary], 2-d ed., nauchnoe yzdatel'stvo "Bol'shaia rossyjskaia zntsyklopedyia", Moscow, Russia.
 6. Prediein, A.M. (2012), "The role of resources in strategic management", Biznesinform, vol.9, pp.318-325.
 7. Majdanevych, Yu.P. (2002), "Identification of assets and their classification", Visnyk ZhHP, vol.20, pp.166-169.
 8. Mochernyj, S.V. Larina, Ya.S. Ustenko, O.A. and Yuriy, S.I. (2005), Ekonomichnyj entsyklopedychnyj slovnyk [Economic Encyclopedic Dictionary], Svit, L'viv, Ukraine.
 9. Berezhnoj, Y.H. Marhelov, V.N. Petrov, H.A. Semenov, V.Y. and Beliaev, M.Y. (1980), Orhanyzatsyia proyzvodstva y obsluzhyvaniya na predpriyatiakh obschestvennoho pytanyia [The organization of production and services on public catering establishments], 2-d ed., Ekonomyka, Moscow, Russia.
 10. Bochkareva, Y.Y. (2004), Bukhhalterskyj uchet [Accounting], TK Velby Yzd-vo Prospekt, Moscow, Russia.
 11. Azrylyan, A.N. (1999), Bol'shoj bukhalterskyj slovar' [Great Accounting Dictionary], Ynstytut novoj ekonomyky, Moscow, Russia.
 12. Borysov A.B. (2001), Bol'shoj ekonomycheskyj slovar' [Great Dictionary of Economics], Knyzhnyj myr, Moscow, Russia.
 13. Zahorodnij, A.H. and Vozniuk, H.L. (2007), Finansovo-ekonomichnyj slovnyk [Financial and economic dictionary], Znannia, Kyiv, Ukraine.
 14. Zakabluk, H.O. (2014), "Theoretical aspects of social and economic development of human resources", Derzhava ta rehiony. Ser.: Ekonomika ta pidpriemnytstvo, vol. 2, pp. 86—93.
 15. Lopatnykov, L.Y. (2003), Ekonomyko-matematycheskyj slovar': Slovar' sovremennj ekonomycheskoj nauky [Economics and Mathematics Dictionary: Dictionary of modern economics], Delo, Moscow, Russia.
 16. Ponomarenko, V.S. (1999), Stratehiia upravlinnia pidpriemstvom [Strategy management of the enterprise], Osнова, Kharkiv, Ukraine.
 17. Ansoff, Y. (1989), Statystycheskoe upravlenye [Statistics management], Ekonomyka, Moscow, Russia.
 18. Volkova, S.V. (2010), "Innovation and investment maintenance resource in the industry", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, BHTU, Belhorod, Russia.
- Стаття надійшла до редакції 06.08.2015 р.*